

Archivariorum historicorumque magistra

Dr. Rani Boobally

Archivarium historicorumque magistra

Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő
70. születésnapjára

SZERKESZTETTE

Kádár Zsófia
Lakatos Bálint
Zarnóczy Áron

Magyar Levéltárosok Egyesülete
Budapest, 2013

A Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 13.

A kötet az NKA támogatásával jelent meg.

A kötet kereskedelmi forgalomban nem kapható.

Az ünnepelt fényképét Várhelyi Klára (Róma) készítette.
A kötetben szereplő térképeket Nagy Béla (MTA BTK TTI) rajzolta.
A borító és a tördelés Abinéri Gábor munkája.

A borítón a közölt tanulmányokhoz tartozó képek részletei láthatók.

ISBN 978-963-87475-3-2

© A tanulmányok szerzői, 2013

Fotó © Várhelyi Klára, 2013

Szerkesztés © Kádár Zsófia, Lakatos Bálint, Zarnóczki Áron, 2013

Képmelléklet © a tanulmányok szerzői, 2013

Kiadja a Magyar Levéltárosok Egyesülete

www.leveltaros.hu

Felelős kiadó: Tyekvicska Árpád, elnök és Décsey Sándor, titkár

A nyomdai munkálatokat a Kódex Könyvgyártó Kft. végezte.

Felelős vezető: Marosi Attila

Minden jog fenntartva.

Printed in Hungary

Tartalom

Köszöntő (KENYERES ISTVÁN)	11
Tabula gratulatoria	15
Előszó (KÁDÁR ZSÓFIA, LAKATOS BÁLINT, ZARNÓCZKI ÁRON)	19
Rövidítésjegyzék	21
I. TÖRTÉNETI FÖLDRAJZ, TÖRTÉNETI TOPOGRÁFIA, TÉRKÉPHASZNÁLAT	
BOLLÓK ÁDÁM: Magángondolatok temető, település és településtörté- net viszonyáról a 10–11. századi Kárpát-medencében	25
<i>Private Thoughts on the Relation between Cemetery, Settlement and Settlement History of Carpathian Basin in 10–11th centuries</i>	69
CSUKOVITS ENIKŐ: Magyarország helye Kelet-Európában. A <i>Descriptio Europae Orientalis</i> országleírásai	71
<i>The Place of Hungary in Eastern Europe. The Country Descriptions of the Descriptio Europae Orientalis</i>	82
TÓTH KRISZTINA: Tata és környéke településeinek történeti földrajza a 14. században	83
<i>Historical Topography of Tata and Its Region in the 14th Century</i>	101
LAKATOS BÁLINT: Lázár deák <i>Tabula Hungariae</i> -jának (1528) helyrajza és a késő középkori úthálózat	103
<i>Settlements on Lazarus' Tabula Hungariae (1528) and Late Medieval Road Network</i>	128

TRINGLI ISTVÁN: Oremus. Egy hegyaljai dűlőnév jelentése	129
<i>Oremus. Bezeichnung eines Flurnamens aus der Hegyalja Region</i>	142
TÓTH GERGELY: Meddig terjed Magyarország? Történelmi jogok és politikai realitások küzdelme Bél Mátyás <i>Notitiájában</i>	143
<i>What's the Extent of Hungary? Conflict of Historical Rights and Political Realities in Mátyás Bél's Notitia</i>	163
KULCSÁR KRISZTINA: Landgraf Ádám gondolatai a magyarországi utak javításáról	165
<i>Adam Landgrafs Gedanken über die Verbesserung der Post-Straßen und anderer Hauptweege im Königreich Ungarn</i>	188
REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél	189
<i>Foreign Surveyors at the Cadastral Surveys in Hungary</i>	215
TÖRÖK ENIKŐ: Néhány kataszteri irattípus	217
<i>Einige Katastralunterlagen</i>	235
BERTÉNYI IVÁN: A Badacsony-hegy fontosabb helynevei a 20. században	237
<i>Wichtigere Ortsnamen des Berges Badacsony im 20. Jahrhundert</i>	242
 II. FORRÁSKIADÁS ÉS TÖRTÉNELEM	
BESSENYEI JÓZSEF: <i>Litterae ad Cameram exaratae</i> . A Magyar Kamarához intézett levelek, különös tekintettel a magyar nyelvűekre	245
<i>Litterae ad Cameram exaratae. An die Ungarische Kammer geschriebene Briefe mit besonderer Rücksicht auf Briefe in ungarischer Sprache</i>	255
TUSOR PÉTER: Pázmány pápai bullái és palliuma. (Adatok az esztergomi érseki szék 1616. évi római konzisztoriális betöltéséhez)	257
<i>Die päpstlichen Bullen und das Pallium von Péter Pázmány, Erzbischof zu Gran (1616)</i>	275

FAZEKAS ISTVÁN: Homonnai Drugeth III. György (1583–1620) familiárisainak jegyzéke 1622-ből. Adalék Tállyai Pál pályájához	277
<i>Die Liste der Familiaren von György III. Drugeth von Homonna (1583–1620) aus dem Jahre 1622. Ein Beitrag zur Laufbahn von Pál Tállyai, Übersetzer der Historiarum de rebus Ungaricis libri</i>	292
KÁDÁR ZSÓFIA: Dallos Miklós győri püspök életútja és végrendelete (1630)	293
<i>Life Career and Testament (1630) of Miklós Dallos Bishop of Győr</i>	327
KALMÁR JÁNOS: A horvát végvidékre vonatkozó tervezet az 1670-es évekből	329
<i>Ein das kroatische Grenzgebiet betreffender Vorschlag aus den 1670-er Jahren</i>	343
 III. TÖRTÉNELEM ÉS TÖRTÉNETI SEGÉDTUDOMÁNYOK	
NAGY BALÁZS: Luxemburgi IV. Károly önéletrajza: szövegtani és forráskritikai megközelítések	347
<i>Autobiography of Charles IV of Luxemburg: Textual and Source Critical Approaches</i>	357
E. KOVÁCS PÉTER: Zsigmond király itáliai itineráriuma (1412–1414 és 1431–1433)	359
<i>Itinerary of King Sigismund of Luxembourg in Italy (1412–1414 and 1431–1433)</i>	389
KÖRMENDI TAMÁS: Dalmácia címere a középkori magyar királyok heraldikai reprezentációjában	391
<i>The Coats of Arms of Dalmatia as a Part of the Heraldic Representation of the Hungarian Kings in the Middle Ages</i>	408
PÁLFFY GÉZA: Rendkívüli források a horvát nemzeti szimbólumok történetéhez. Horvátország zászlajának legkorábbi ábrázolásai a 16–17. századból	409
<i>Extraordinary Sources for the History of Croatian National Symbols. The Earliest Portrayals of the Flags of Croatia from the 16th and 17th Centuries</i>	432

DRASKÓCZY ISTVÁN: Henri Pirenne (1862–1935) magyarországi recepciója az 1894 és 1945 közötti időszakban	433
<i>Die Rezeption von Henri Pirenne in Ungarn zwischen 1894–1945</i>	451

IV. INTÉZMÉNY- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNET

ZSOLDOS ATTILA: Üres honor	455
<i>Empty honor</i>	476

LACZLAVIK GYÖRGY: Várday Pál esztergomi érsek egyházfői tevékenységének vázlatja	479
<i>An Outline of the Activity of Pál Várday, Archbishop of Esztergom</i>	500

SZÖGI LÁSZLÓ: Hanyatlás és átalakulás. A magyarországi peregrináció Mohácstól a 16. század végéig	501
<i>Decline and Change. Hungarian Peregrination from the Battle of Mohács to the End of the 16th Century</i>	520

MOLNÁR ANTAL: A horvát–szlavón rendiség és az oszmán Szlavónia	521
<i>The Croatian–Slavonian Estate System and Ottoman Slavonia</i>	538

DOMINKOVITS PÉTER: Szolgabírák és járásaik Sopron vármegyében, a 16/17. század fordulóján	541
<i>Stuhlrichter und ihre Bezirke im Komitat Sopron/Ödenburg zur Wende des 16./17. Jahrhundert</i>	564

KENYERES ISTVÁN: A félharmincad 1635–1638-ban	567
<i>Der Halbdreißigstzoll, 1635–1638</i>	591

OBORNI TERÉZ – NAGY BÉLA: A hadviselés alól felmentett székely települések a 17. században	593
<i>Szekler Settlements Released from the Military Services in the 17th Century</i>	610

OROSS ANDRÁS: A magyarországi kamarák területi illetékessége a 17–18. század fordulóján	611
<i>Die für Ungarn zuständigen Kammern an der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert</i>	628
MIHALIK BÉLA VILMOS: Egyházi adatok a Jászságról Heinrich von Kageneck német lovagrendi komtur 1703. évi vizitációs jelentésében	629
<i>Ecclesiastical Data about Jazygia in the Visitation Report of Heinrich von Kageneck, Landkomtur of the Teutonic Order in 1703</i>	644
GÉRA ELEONÓRA: Don Thomaso Raspassani, a vízivárosi „magyar” vikárius leleplezése	645
<i>Die Enthüllung von Don Thomaso Raspassani, dem „ungarischen” Vikar von Wasserstadt Ofen (Buda)</i>	671
TUZA CSILLA: A céhes intézmény kereteinek bomlása: az 1761-es céhrendelet előzményei	673
<i>Die Auflösung der Rahmen der Zunftinstitution: die Prämissen der Zunftregelung 1761</i>	688
BORSODI CSABA: A herceg Esterházy-hitbizomány kismartoni uradalmának tisztviselői, alkalmazottai, szolgái 1770–1780 között	689
<i>The Officials, Personnel and Servants of the Eistenstadt/Kismarton Estate of the Prince Esterházy Entail (1770–1780)</i>	704
Bak Borbála munkásságának bibliográfiája (1961–2013) (összeállította: LAKATOS BÁLINT).....	707
MELLÉKLET (képmelléklet Dominkovits Péter, Körmendi Tamás, Pálffy Géza és Török Enikő tanulmányaihoz).....	I–XVI

Rövidítésjegyzék*

Levéltári és kéziratári források

MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)
DL	Q szekció: Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár. – <i>Diplomatikai Levéltár. Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa.</i> Szerk. Rácz György. Internetes kiadás (DL–DF 5.1), 2010.
DF	Q szekció: Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fénygyűjtemény. – <i>Diplomatikai Fényképtár. Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa.</i> Szerk. Rácz György. Internetes kiadás (DL–DF 5.1), 2010.
MTAKK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (Budapest), Kézirattár
OSZKK	Országos Széchényi Könyvtár (Budapest), Kézirattár
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek (Wien), Handschriftensammlung
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv (Wien)
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
HKA	Allgemeines Verwaltungsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv
HFU	Hoffinanz Ungarn

* A rövidítésjegyzékben azokat a levéltári és kéziratári forrásokat, szakirodalmi tételeket és intézményneveket tüntettük fel, amelyeket több szerző is használt. Ezért a lábjegyzetekben és a tanulmányok végi bibliográfiákban csak a rövidítésüket tüntetjük fel, feloldásuk itt található.

Szakirodalom

- BAK 1997a BAK Borbála: *Magyarország történeti topográfiája. A honfoglalástól 1950-ig*. Budapest, 1997 (História könyvtár. Monográfiák 9/1.).
- BAK 1997b BAK Borbála: A koronaórség fizetlensége. Thurzó Szaniszló nádor 1624. évi Zágráb szabad királyi városhoz küldött levele. In: *Miscellanea fontium historiae Europiae. Emlékkönyv H. Balázs Éva történészprofesszor 80. születésnapjára*. Szerk. KALMÁR János. Budapest, 1997, 89–106.
- CIH I–IV *Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás. [I.] 1000–1526. évi törvényczikkek. [II.] 1526–1608. évi törvényczikkek. [III.] 1608–1657. évi törvényczikkek. [IV.] 1657–1740. évi törvényczikkek*. Szerk. KOLOSVÁRI Sándor, ÓVÁRI Kelemen. Jegyz. NAGY Gyula, MÁRKUS Dezső. Budapest, 1899–1900.
- ENGEL 2002 ENGEL PÁL: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. CD-ROM. Térinformatika: KOLLÁNYI László, SALLAY Ágnes. Budapest, 2002.
- ÚMÉL I–VI *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. I–VI. köt. Főszerk. MARKÓ László. Budapest, 2001–2007.

Intézmények

- ELTE BTK Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (Budapest)
- MTA BTK TTI Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete (Budapest)
- OSZK Országos Széchényi Könyvtár (Budapest)

OROSS ANDRÁS

A magyarországi kamarák területi illetékessége a 17–18. század fordulóján*

A török elleni nagy háborút lezáró, 1699 januárjában megkötött karlócai béke valódi fordulópontot jelentett a Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom közötti határ kérdésében. A korábbi békekötésekkel ellentétben nemcsak várak hovatartozását szabályozták, hanem egy erre kijelölt bizottság elvégezte az új – elsősorban a Száva, Duna, Tisza és Maros folyókra támaszkodó – határ megállapítását.¹ A Magyar Királyság pénzügyigazgatásában azonban a legnagyobb változások már lezajlottak erre az időpontra, így a frissen megalakult kamarák feletti felügyelet, szervezetük és területi illetékességük is állandónak volt mondható. Az 1683-ban megindult, visszafoglalónak is nevezett, nemzetközi összefogással zajló nagy törökellenes háború évről-évre növelte a Habsburg-igazgatás alá tartozó területeket, így egyre több régióban kezdődhetett meg a többé-kevésbé békesnek nevezhető építkezés, a gazdasági élet újjáélesztése. Az újszerzeményi területekre kinevezett különféle kamarai alkalmazottak (prefektusok, provizorok, harmincadosok) egyik legfontosabb feladata – a katonaság szükségleteinek biztosítása mellett – ugyanis a megnövekedett területű Magyar Királyságban rejlő gazdasági lehetőségek kiaknázása volt.

Az 1680–1690-es években az államélet egyéb részeihez hasonlóan a kamarai rendszer is folyamatosan változott, hiszen nemcsak az egyes kamarák területi illetékessége módosult, de feladataikat is más feltételek között végezték, mint akár néhány évtizeddel korábban. Ezek az évtizedek ugyanakkor a magyar intézménytörténet-írásban meglehetősen mostohának számítanak, és ez a megállapítás részben a kamarai rendszerre is igaz. Ember Győző kézikönyve, amely a kora újkori Magyar Királyság (valamint a Habsburg Monarchia és az Erdélyi Fejedelemség) igazgatás-

* A tanulmány elkészítéséhez szükséges bécsi kutatásaimat a Magyar Ösztöndíj Bizottság Collegium Hungaricum ösztöndíja támogatta, amelyet ezúton is köszönök.

¹ BAK 1997a, 64.

történetét tárgyalja, nagyvonalúan az oszmánok kiűzésének időszakáig terjedő kort adja meg a címében, ám szinte mindegyik szerv bemutatását hangsúlyosan a 16. századra korlátozza, kisebb-nagyobb kitekintéssel a 17. század eleji-közepi átalakulásokra és alig említve a század végi változásokat. Ezt a helyzetet jól szemlélteti, hogy a mind a mai napig alapműnek tartható kötetben a 17. század második felében kialakult Főhadbiztosság (*Generalkriegskommissariatamt*) mindössze 15 sort, az 1697-ben megszervezett *Deputatio des Status publico-oeconomico-militaris* pedig csupán 8 sort kapott.² Mindez annak fényében válik érdekessé, hogy Ember külön tanulmányban vázolta a 18. századi magyarországi hivatalok történetét, és vizsgálatát az 1711-es esztendővel indítja, így összegzéseiből mintegy kimarad a török elleni nagy háború és a Rákóczi-szabadságharc meghatározó változásokkal teli időszaka.³

Az egyes pénzügyigazgatási szervek 17. század végi viszonyaival kapcsolatban ugyanakkor megállapítható, hogy szinte kizárólag levéltárakban dolgozó történész(-levéltárosok) foglalkoztak történetükkel.⁴ Ők – foglalkozásukból adódóan – elsősorban azokat a szerveket vizsgálták, amelyeknek iratanyaga kisebb-nagyobb mennyiségben Budapesten fennmaradt. Mivel a Magyar Kamara, a Szepesi Kamara, a Budai Kamarai Adminisztráció és részben a Szlavón Kamarai Inspekció iratanyaga „kéznél volt”, ezért ismertetésük igen sok tekintetben kielégítőnek mondható. Az ugyanezekben az évtizedekben szintén működött Alsó-magyarországi kamaragrófság (Körmöci Kamara) vagy éppen az Aradi Prefektúra korabeli iratainak használatára vagy történetére csak elvétve találhatunk szakirodalmi hivatkozást. A Csáktornyai Kamarai Adminisztrációnak ugyan önálló levéltári fondja nem ismert, de a szerv történetéről szóló ismertető szerzője megjegyzi, hogy több adatot a Szlavón Kamarai Inspekció iratainak rendezése során talált és ezt építette be tanulmányába.⁵ Hangsúlyozottan a Magyar Országos Levéltár „E” szekciójáról (Magyar Kincstári Levéltárak) van tehát szó, hiszen az elmúlt évtizedekben elenyészően kevesen kutatták ebből a szempontból a bécsi Udvari Kama-

² EMBER 1946, 72–73.

³ EMBER 1983, 3–100.

⁴ NAGY I. 1971 monográfiája nem tekinti át a Magyar Kamara működését végig a fennállása alatt, hiszen Buda visszafoglalásától az 1848. évi megszűnéséig tárgyalja a hivatal történetét. NAGY–F. KISS 1995, Szűcs 1990 kiváló ismertető leltárak, amelyek a Magyar Kamara levéltáráról, illetve a Szepesi Kamara levéltáráról és a szervek egész működéséről adnak áttekintést.

⁵ F. KISS 1988, 291.

rai Levéltár ide vonatkozó iratanyagát (kivétel talán a még többször idézendő Nagy István), de példának okáért a Selmecbányai Állami Központi Bányalevéltárban őrzött „Besztercebányai Bányakamara” és a Selmecbányai Főkamaragrófi Hivatal iratainak kiaknázása sem történt meg.⁶

H. Pálffy Ilona az 1684–1686 közötti időszak kamarai vonatkozású elképzelései és az ebben az időszakban működött bizottságok (például a Karl Belchamps vezette bizottság) munkájának feldolgozása során említette, hogy a visszafoglalt területek másfél évtizedes történetére vonatkozóan sem a Magyar Kamara, sem a Magyar Kancellária levéltáraiban nem található „felvilágosítás”. Az újszerzeményi területek berendezkedésével és a kamarai rendszerrel kapcsolatos adatokat tehát a legfőbb kamarai hatóság, az Udvari Kamara fennmaradt iratai között kell keresnünk.⁷ Tanulmányomban ennek megfelelően fő forrásként elsősorban az Udvari Kamara *Hoffinanz Ungarn* sorozatában lévő, releváns iratokra támaszkodtam, amelyeket kiegészítettem a Budai Kamarai Adminisztráció iratanyagával.⁸ Jelen tanulmány célja, hogy az 1680–1690-es években a Magyar Királyságban illetékes pénzügyigazgatási szervek, azaz a kamarák tekintetében a legfontosabb területi illetékességi kérdéseket tisztázza, egyúttal a további vizsgálatok előfutáraként vezetők archontológiáját közölje.

A Kollonich Lipót győri püspök, a Magyar Kamara korábbi elnöke által vezetett, a Magyar Királyság 17. század végi berendezkedésével kapcsolatos javaslatokat összefoglaló *Einrichtungswerk* megalkotásakor folytatott tanácskozások ugyanakkor csak nagyon röviden érintették a kamarai szervezetet. A *Camerale* fejezet legvégén az alkotók kezdeményezték, hogy a hadiállapot megszűnte után a Magyar Kamarát helyezték át Pozsonyból Budára, ahol az I. Ferdinánd idejében is volt. Javasolták továbbá, hogy mivel semmi különleges nincs abban, hogy németeket alkalmaznak a Magyar Kamaránál, ezt a szokást folytatni kívánatos.⁹

Elsőként tisztázni kell, hogy a Magyar Királyság területén az 1680–1690-es években milyen kamarák működtek és azok milyen területi illetékességgel rendelkeztek. Kiemelten fontos ennek megállapítása, hiszen a történeti kutatások során mindig figyelemmel kell lenni arra, hogy

⁶ NOVÁK 2004, 60–61.

⁷ H. PÁLFFY 1937, 474. A szerző ezt meg is tette, hiszen tanulmánya bécsi kutatásokon alapul.

⁸ A forrásbőség érzékeltetésére álljon itt, hogy az Osztrák Állami Levéltárban az Udvari Kamara Levéltárának magyar sorozata (ÖStA, HKA, HFU) az 1683–1703. éveket tekintve összesen 138 csomónyi anyagot tartalmaz (291–429. számú raktári egységek).

⁹ KALMÁR–VARGA 2010, 243–244.

egy-egy szerv (jelen esetben a kamarák) fennmaradt iratai között mely területre vonatkozóan találhatunk iratanyagot. Előrebocsátandó, hogy a hadi helyzet alakulása mindig alakította a kamarai elképzeléseket, de nem volt ez másként a korszakban például a lerombolásra ítélt várak listájának összeállításakor sem. Az újonnan megszerzett területekre kinevezett kamarai alkalmazottak státusza is változhatott annak tükrében, hogy milyen újabb régiók kerültek keresztény kézre. (Jó példa erre Szolnok esete, hiszen itt kezdetben prefektus működött, majd a Maros-mente elfoglalását és a prefektusi hivatal áthelyezését követően már „csak” harmincados és provizor tevékenykedett.)

Az 1680–90-es években a Magyar Királyság területén több megváltozott feladatokkal felruházott kamara, azaz pénzügyigazgatási szerv is működött és járult hozzá a Habsburg Monarchia állandó hadseregének finanszírozásához. Az ország nyugati és északnyugati területén a Magyar Kamara, az északkeleti területén a Szepesi Kamara volt illetékes, a Budai Kamarai Adminisztráció az újszerzeményi területek nagyobb részét, a Csáktornyai Kamarai Adminisztráció 1694. évi megszűnéséig változó nagyságrendben a dél-dunántúli és a Dráván túli részeket felügyelte, nem beszélve a 17. század végén kialakuló szlavóniai (pénzügy)igazgatási szervekről és az alsó-magyarországi bányászatot irányító Udvari Kamaráról. A Magyar Kamara – hagyományaira is tekintettel – ugyan rendszeresen nyilvánított véleményt országos ügyekben, mégis a gyakorlatban a többi kamarának mellérendeltje volt, ha nem is azonos súllyal. A rendszert az Udvari Kamara oly módon egészítette ki, hogy egyrészt illetékes volt az alsó-magyarországi bányászat és pénzverés tekintetében, másrészt az előbb említett szervek munkáját felügyelte.¹⁰

Az 1527-ben megalapított Magyar Kamarának az egész Magyar Királyságra kiterjedő területi illetékessége már 1567-ben, a Szepesi Kamara létrehozásakor csorbát szenvedett. A felső-magyarországi jövedelmek jobb kezelése és az ott állomásozó katonaság megfelelő ellátása érdekében a Kassa székhellyel működő pénzügyigazgatási szerv illetékességi területe elviekben Szepes, Sáros, Abaúj, Torna, Gömör, Pest, Solt, Borsod, Heves, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros, Szatmár, Szabolcs, Belső- és Külső-Szolnok, Kraszna, Bihar, Békés, Zaránd, Csongrád, Csanád, Arad, Torontál, Temes vármegyékre terjedt ki a 16–17. század folyamán.¹¹ A két

¹⁰ A Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság 17. század végi pénzügyigazgatására összefoglalóan lásd OROSS 2008, 99–110.

¹¹ Szűcs 1991, 34–36.

„hagyományos” kamara mellett működött a középkori hagyományokkal rendelkező Alsó-magyarországi Főkamaragróf és az alárendelt Selmecebányai és Körmöcbányai Alkamara, továbbá a Körmöci Pénzverde és a beszercebányai rézvállalat, amelyek pénztári, igazgatási és számvevőségi ügyekben közvetlenül az Udvari Kamara igazgatása alá tartoztak. A több évtizeden keresztül változatlan helyzetben az 1670-es évek birtokelkobzásai (konfiskációi) hoztak először változást. Az 1670. évi Zrínyi–Frangepán-birtokok elvételeét követően ugyanis a Magyar Kamara alárendeltségében külön a tenger melléki javakkal (*administrator portus Buccarensis reliquorum bonorum maritimo-fiscalium*), illetve a muraközi birtokokkal (*administrator insulano et croatico fiscalium*, illetve *administrator Csáktornyaiensis*) foglalkozó tisztviselő működött.¹²

Az északi országrészben a Liptó megyei kincstári birtokok az 1670. évet követő konfiskációk során kerültek kincstári igazgatás alá, és a nagy kiterjedésű erdők miatt a török elleni háború idején kiemelt szerepet játszottak a várak fával történő ellátásában (a helyőrségeknek tűzifát, a városoknak épületfát szállítottak). A likavai, árvai és letavai kincstári birtokokat a Magyar Kamara 1673-ban volt kénytelen az Alsó-magyarországi Főkamaragróf kezelésébe átadni.¹³ A likavai és árvai kincstári birtokok élén egy provizor állt,¹⁴ míg mellette Rózsahegyén élésmester végezte az élelmiszer adminisztrálását.¹⁵

Röviden érdemes kitérni a Vág-folyó mellett 1665–1670 között, az akkori legkorszerűbb hadmérnöki elvek szerint kiépített Lipótvárra és a hozzá tartozó uradalomra. A vár építéséhez – a 16. században már bevált gyakorlat szerint – egy uradalmat rendeltek, amelynek élén tisztartó, azaz provizor állt. A kincstár 1665-ben megvásárolta Forgách Ádám Nyitra megyében, Galgóc közelében a Vág-folyó jobb partján fekvő bir-

¹² F. KISS 1988, 296–297.

¹³ NAGY 1971, 61–62.

¹⁴ Johann Leonhard Körner likavai provizort 1689. június 1-jén nevezték ki egri prefektussá (ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 330. Konv. 1689. jún., fol. 14–15.), a likavai uradalom egy évvel később 80.000 forint lefizetése mellett Széchényi György esztergomi érsek kezébe került. ÖStA, HKA, HZAB 1690, Bd. 135., fol. 64r. 1694-től azonban már újra „állami” kézben volt az uradalom, hiszen újra a főkamaragróf irányítása alatt lévő kamara igazgatta, a korábbi élésmester Johann Neffzer vezetésével. Őt egyébként saját fia, Jakob váltotta 1699-ben ebben a tisztségben. ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 399. Konv. 1699. jún., fol. 9–15. (jún. 1.)

¹⁵ A likavai uradalom 1671. évi összeírását lásd MNL OL E 156, Reg. 119:16, az 1687. évit: uo. Irregistrata 2:35.

tokait (Veresvár, Medonic, Drahoc),¹⁶ amelyek értékét mintegy 30.000 forintra becsülték. A tisztartónak adott utasítás világosan kimondja, hogy negyedéves számadásait az Udvari Kamarának vagy az Alsó-Ausztriai Számvevőségnek köteles benyújtani felülvizsgálatra, továbbá egyedül az Udvari Kamarának tartozik engedelmességgel és senki másnak.¹⁷

A kamarai szervezet igazán nagy horderejű módosulása végül az 1683-ban megindult törökellenes háború eredményeként következett be. A jelentős területi gyarapodást megérő Magyar Királyságban szükség-szerűen újra kellett gondolni a 16. században kialakult pénzügyigazgatási rendszert. A visszafoglalt országrészek igazgatásának megszervezése mellett a formálódó állandó hadsereg folyamatos jelenléte és ellátásának helyi biztosítása is indokolta új szervezeti formák kialakítását. Bécsből úgy tűnt, hogy erre a feladatra a Magyar Kamara a maga nagyfokú önállóságával¹⁸ nem alkalmas, éppen ezért döntöttek úgy, hogy a háború idején egy (vagy több), csak az Udvari Kamara alá rendelt kamara megfelelőbben fogja szolgálni az udvar érdekeit. Az elképzelések szerint három kamarai adminisztráció Buda, Kassa és Csáktornya székhelyekkel igazgatta volna a Magyar Királyság pénzügyeit.¹⁹ A folyamat kezdeti szakasza – tehát az 1683–1686 közötti évek – ismertetése során H. Pálffy Ilona többször is hangsúlyozta, hogy a bécsi udvari döntéshozók, kamarai tanácsosok elképzelése szerint a Magyar Királyság területére vezényelt katonaságot magának a területnek kell eltartania. Ennek módjairól azonban az Udvari Kamarán belül is megoszlottak a vélemények, ezért a következő évben Karl Belchamps kamarai tanácsos vezetésével bizottságot küldtek ki a frissen megszerzett területek berendezkedésével kapcsolatos kérdések megoldására. Az 1684-ben számára kiadott utasításban, illetve Johann Stephan Werlein 1685. novemberi érsekújvári és esztergomi kamarai ins-

¹⁶ Törzskönyvezett (ill. jelenlegi szlovák hivatalos) neveik: Veresvár: Vágvörösvár (Červeník); Medonic: Vágmedence (Madunice); Drahoc: Vágdebrőd (Drahovce).

¹⁷ A vár és az uradalom 1666. évi összeírásának töredékét és a határjárás adatait lásd MNL OL E 156, Reg. 69:73. 1669–1684 között Johann Sigmund Gmainer, 1684–1687 között Johann Leonhard Herdegen, 1687–1694 között Franz Paris Staudacher, 1695–1701 között a korábbi élelmezési igazgató, Jeremias Grosspeutner volt az udvarbíró. 1701. július 18-án az addigi érsekújvári élelmezési tisztet, Wolf Sigmund Jaryt nevezte ki az Udvari Kamara lipótvári provizorrá, aki egyúttal megkapta az élelmezési igazgató, az erődítési számvevő és a sóértékesítő pozíciókat is. Staudacher utasítását lásd ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 317. Konv. 1687. okt., fol. 445–455. (okt. 2.)

¹⁸ Amely önállóság természetesen Bécsben jelentősnek, Pozsonyban nagyon is kicsinek tetszett. Vö. erre a problémára MAYER 1915, EMBER 1946a, 145–146., NAGY 1971, 68–73.

¹⁹ H. PÁLFY 1937, 474.

pektori kinevezésében már testet öltöttek azok az elképzelések, amelyek alapján majd 1686-tól a Budai Kamarai Adminisztráció is működött.²⁰

A Buda elfoglalását követően budai kamarai inspektorrá kinevezett Werlein területi illetékessége minden eddig megszerzett és jövőben megszerzendő területre kiterjedt, továbbá azokra, amelyek korábban a töröknek hódoltak. A Magyar Kamara azonban – talán az inspektornak adott instrukcióba²¹ bele nem törődve – az 1647:LXXXIX. tc. értelmében (a Magyar Kamara alkalmas helyeken állítson fel harmincadokat) szerette volna az 1686/1687 telén berendezett budai harmincadot és esztergomi, illetve váci fiáit a saját igazgatása alá vonni. Az Udvari Kamara két hónapon belül reagált az ügyre és egyértelművé tette, hogy nevezett harmincadok jövedelmei felett a Budai Kamarai Inspekció rendelkezzen, és a bevételeket közvetlenül a budai vár erősítésére használják fel.²² Az 1687 áprilisában szegedi harmincadossá és vámszedővé kinevezett Paul Wibmer instrukciójában már teljesen egyértelműen kinyilvánította az Udvari Kamara, hogy nevezett az Udvari Kamarától, azt követően a budai inspektortól, végül a szolnoki és szegedi javak prefektusától függ.²³

A későbbiekben gyakorlatilag minden újszerzeményi terület joghatósága felett vita tört ki két kamara között. Történt mindez annak ellenére, hogy az Udvari Kamara 1688 áprilisában – mintegy bővítve a Werleinnek korábban adott instrukciót – újabb rendelkezést hozott a kamarai szervezet terén. Kimondta, hogy minden újszerzeményi területen alkalmazott vagy alkalmazandó kamarai tisztségviselő az inspektortól függjön és hivatali jelentéseiket és számadásaikat neki küldjék meg. Ha azonban valamely tisztségviselő ezt elmulasztaná, joga legyen Werleinnek és utódainak az adott hivatalnokot megbüntetni, sőt, akár elbocsátani is a szolgálatból, ha nem javul teljesítménye.²⁴ A rendelkezés meghozatalára minden bizonnyal

²⁰ Az 1683–1685 közötti évek udvari kamarai javaslatait részletesen bemutatja H. PÁLFFY 1937, ismertetésüktől eltekintek.

²¹ A Budai Kamarai Adminisztráció 1686. nov. 5-én kelt instrukciója kiadva: TAFFERNER, nr. 30. (I. köt. 46–51.), BÁNRÉVY 1936, 268–270., MAYER 1980, 93–97.

²² ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 313. Konv. 1687. márc., fol. 452–457. (márc. 22.) és MNL OL E 280, 1687. márc. 22.

²³ ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 313. Konv. 1687. ápr., fol. 341–346. (ápr. 18.) „...das er ratione solcher Function und verstandener seiner Verrichtungen nach unserer Hofcammer, nach deroselben von unserer derzeit zu Ofen allergnädigst angeordneten Inspection und den umb Szegedin und Szolnok aquisirten Gütter Praefecto, Johann Karl Greil von Greiffenthal aigentumblich dependiren solle.”

²⁴ ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 320. Konv. 1688. ápr., fol. 474–477. (ápr. 23.) és MNL OL E 280, 1688. ápr. 23.

a dél-dunántúli események miatt kerülhetett sor. A Dráva–Száva közötti, valamint a Balatontól délre fekvő területek fölé ugyanis a Nagy György László vezette Csáktornyai Kamarai Adminisztráció is szeretne volna joghatóságát kiterjeszteni. Az Udvari Kamara a következő években több döntést is hozott a terület hovatartozását illetően:

1688. február 26-ai rendeletével a Budai Kamarai Inspektor alá helyezték a területet,²⁵

1688. szeptember 6-ai rendeletével a Csáktornyai Kamarai Adminisztráció illetékességét kiterjesztették az eszéki vidékre,²⁶

1689. május 23-ai rendeletével a Csáktornyai Kamarai Adminisztráció kapta meg a Dráva és a Száva közötti terület igazgatását, a Budai Kamarai Inspekciónak a Dél-Dunántúlon ugyanakkor továbbra is illetékes volt,²⁷

1693. június 1-jei rendeletével az egész Dél-Dunántúlt immár a Csáktornyai Kamarai Adminisztráció alá csatolták,²⁸

1694. október 22-ei rendeletével a pécsi és a kanizsai körzetet visszacsatolta a Budai Kamarai Adminisztráció alá,²⁹

1695. március 2-ai rendeletével a fenti felosztást újra megismételte, anynyiban módosítva, hogy azt már a Budai Kamarai Adminisztráció és az ekkor létrehozott Szlavón Kamarai Inspekciónak között tette meg.³⁰

Nagy és Werlein között 1688–1690 folyamán állandóak voltak az ellentétek, és az Udvari Kamara több bizottságot is kiküldött a Dél-Dunántúlon előfordult különféle visszaélések kivizsgálására, amelyek feldolgozása akár külön tanulmányban is elvégezhető volna. Ebben a változásokkal teli légkörben mindkét vezető nagy erőfeszítéseket tett a másik intézkedéseinek befeketítésére, valamint a kamarai alkalmazottak feletti felügyelet megszerzésére és a bizottságok munkájának befolyásolására. Nagy

²⁵ MNL OL E 280, 1688. febr. 26. „... in denen neuen aquisiten, als Esseck, Fünfkirchen, Siklos, Posega, und der Ohrten angestellte fiscalische Bedeinte sowohl mit der Cameral Inspektion zu correspondieren, als mit der Dependenz an dieselbe gewisen” és ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 319. Konv. 1688. febr., fol. 565–626. (febr. 26.)

²⁶ NAGY–F. KISS 1995, 431. Belgrád elfoglalását követően ugyanis úgy gondolták, hogy a csáktornyai központ jobban részt tud venni a Dráva-mentén a hadsereg ellátásában. Belső-Ausztria kiemelkedő szerepére a Dráva-menti hadműveletek finanszírozásában és a katonaság ellátásában lásd PICKL 1992, 295–342.

²⁷ MNL OL E 280, 1689. máj. 23. és ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 329. Konv. 1689. máj., fol. 552–555. (máj. 23.), NAGY 1971, 23., NAGY–F. KISS 1995, 388.

²⁸ MNL OL E 280, 1693. jún., nr. 1.

²⁹ MNL OL E 280, 1694. okt., nr. 10.

³⁰ MNL OL E 280, 1695. márc., nr. 21. és ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 368. Konv. 1695. márc., fol. 355–379. (márc. 2.)

György László adminisztrátor halálát követően gyakorlatilag megszűnt a Csáktornyai Adminisztráció és a hivatalok végérvényesen a budai központ alá kerültek,³¹ igaz, több hónapig helyettesét, Kéry Balázst tekintették a csáktornyai adminisztráció vezetőjének.³² Természetesen a fent említett rendelkezések végrehajtása akár több hónapig is elhúzódhatott, így az 1695 márciusában szlavóniai kamarai inspektorra kinevezett Martin Zembliak (Zsemlyák) kinevezése kapcsán újra megismételték a területek felosztását.

Értékes adalék azonban a korabeli viszonyokhoz, egyúttal jól jelzi Werlein hatalmát is, hogy amíg Belgrád keresztény kézen volt (1688. szeptember–1690. október), addig a budai központ igyekezte befolyását kiterjeszteni az észak-szerbiai területekre. A belgrádi harmincadosnak kinevezett Johann Sigmund Felbert például Werlein utasította az ottani hadszertárnok fizetésének kiadására,³³ de 1690-ben szintén a budai inspektor rendelkezett a belgrádi sóértékesítő, Jakob Comet különféle ügyeiben.³⁴ A Belgrád környéki területekkel kapcsolatos kamarai ügyek intézésére ugyanakkor az Udvari Kamara Franz von Haizenberget nevezte ki kamarai adminisztrátorra.³⁵

Az 1687 decemberében elfoglalt Eger és környéke, annak ellenére, hogy újszerzeményi területnek számított, ideiglenes jelleggel a Felső-magyarországi Kamarai Adminisztráció irányítása alá került.³⁶ Michael Fischer adminisztrátor gyakorlatilag a rendelkezést követően bejárta a várost és környékét, valamint jelentést is tett az ott tapasztaltakról.³⁷ Az átmenetinek tekintett állapot végül a Christoph Sigfried Breüner (Seyfridt Breuner) által Felső-Magyarországra vezetett bizottság működése kapcsán

³¹ Makár János ezredes gyilkolta meg és rabolta ki Kőszeg közelében, amikor az adminisztrátor 2000 gulddal éppen Bécsbe tartott. Több akta is foglalkozik Nagy megölésével és a vizsgálat lefolytatásával, pl. ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 361. Konv. 1694. jan., fol. 183–188. (jan. 13.), 391–403. (jan. 27.), 418–419. (jan. 29.) Nagy január 7-én, Kőszegen kelt végrendeletét lásd uo. Konv. 1694. febr., fol. 111–116. (febr. 9.)

³² ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 364. Konv. 1694. aug., fol. 600–602. (aug. 26.)

³³ MNL OL E 279, 1689. máj. 21. (lajstromkönyvi bejegyzés).

³⁴ A vár ostroma idején is leveleztek. 1690. október 12-én Werlein felszólította Cometet, hogy a hadi eseményekről jelentsen neki. MNL OL E 279, 1690. okt. 12. (lajstromkönyvi bejegyzés).

³⁵ ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 330. Konv. 1689. jún., fol. 7–19. (jún. 1.) A mintegy két évig tartó belgrádi kamarai igazgatást szintén érdemes volna külön tanulmányban feldolgozni.

³⁶ ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 319. Konv. 1688. jan., fol. 228–250. (jan. 9.)

³⁷ ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 320. Konv. 1688. ápr., fol. 197–217. (ápr. 6.), 474–477. (ápr. 23.)

szűnt meg. Minden bizonnyal több tárgyalást is folytatott Fischerrel és Werleinnel a terület hovatartozását illetően. Az átcsatolásról szóló kamarai rendelkezés végül 1690. augusztus elején született meg,³⁸ és az ottani kamarai alkalmazottak (Johann Körner prefektus, Johann Christoph Franz Penz provizor, Urban Weninger harmincados, Johann Spurger sóértékesítő, Domokos Jakab postamester) és az élelmezési igazgató (Johann Philipp Körber) ezt követően a Budai Kamarai Adminisztrációhoz küldték be jelentéseiket.

Az 1692 júniusában megszerzett Nagyvárad és környéke, beleértve például Debrecen várost, de a Bihar megyei Belényest is, a korábbi rendelkezésnek megfelelően mint újszerzeményi terület a budai központ alá került. Párhuzamosan intézkedtek arról is, hogy a Kassán, a Szepesi Kamara számvevőségén található gazdasággal és a kamarai ügyekkel összefüggő minden írásos dokumentumot, számadást, összeírást a budai adminisztrátornak továbbítsanak.³⁹ Bő egy évvel később, 1694 februárjában viszont átkerült a terület a Szepesi Kamara irányítása alá. Ugyanekkor a Budai Kamarai Adminisztráció kérvényezte az Udvari Kamaránál, hogy a debreceni harmincad- és sóhivatal, valamint a Bihar megyei margittai fiókharmincad maradjon az ő irányítása alatt.⁴⁰

Gyula 1695. januári elfoglalását követően a Marostól északra fekvő terület feletti illetékesség is vitát váltott ki a két kamara között. A Budai Kamarai Adminisztráció már évek óta működtetett a Marostól északra és délre is hivatalokat, így többek között Lippán prefektus, Karánsebesen harmincados tevékenykedett. A Szepesi Kamara azonban több esetben is megkérdőjelezte ennek a területnek a Budától való függését, míg végül 1694 augusztusában rendeletileg utasították a Budai Kamarai Adminisztrációt, hogy a halmágyi kerület kamarai és gazdasági irányítását, köztük a nemrég elfoglalt Jenő várának élelmezését adja át Kassának.⁴¹ A halmágyi fiókharmincad ugyan megmaradt a pár hónappal később elfoglalt Gyulával együtt budai irányítás alatt, de Jenő átkerült a Szepesi Kamara alá, ahová Kercső Jánost nevezték ki provizorrá.⁴² A megosztott igazgatást módosítva a halmágyi körzetet 1698-ban rendeletileg átcsatolták a Szepe-

³⁸ MNL OL E 280, 1690. aug., nr. 2.

³⁹ ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 350. Konv. 1692. szept., fol. 175–194. (szept. 15.)

⁴⁰ MNL OL E 280, 1694. jan., nr. 5., MNL OL E 279, 1694. jan., nr. 68., 69. A kérést végül nem teljesítették.

⁴¹ MNL OL E 280, 1694. aug., nr. 17. és ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 364. Konv. 1694. aug., fol. 481. (aug. 16.)

⁴² ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 373. Konv. 1695. nov., fol. 222–229. (nov. 19.)

si Kamarához,⁴³ majd a halmágyi, gyulai és jenői körzeteket 1699. január 1-jével visszahelyezték Buda alá.⁴⁴

A karlócai békét követően két tényező befolyásolta a környéken formálódó kamarai rendszert. Egyrészt a Marostól délre fekvő terület az Oszmán Birodalom fennhatósága alá került, másrészt megindult az aradi vár kiépítése, amely a korszak egyik jelentős várerődítése volt. A katonai és a kamarai érdekek összehangolására saját részéről az Udvari Kamara Johann Georg Harruckern élelmezési biztost nevezte ki Aradra, mint kamarai biztost.⁴⁵ Egy évvel később Harruckernt átvezényelték az itáliai frontra az élelmezési ügyek ottani felügyeletére és helyére a szegedi prefektus, Johann Bernhard Herdegen von Chlum került. Herdegen előbb ideiglenes jelleggel látta el hivatalát, majd 1701 májusában már inspektori minőségben szerepelt. 1700-tól az említett gyulai, jenői, halmágyi és desznai körzeteket és hivatalokat is átvette a Budai Kamarai Adminisztrációtól.⁴⁶ Felettese ebben a minőségben az Udvari Kamara volt, míg prefektusként továbbra is a Budai Kamarai Adminisztrációnak jelentett (erre a gyakorlatra a már említett Nagy György László csáktornyai adminisztrátor helyzetét hozhatjuk fel példaként). Herdegen kettős függését végül leváltása után 1703-ban szüntették meg. 1703 nyarán a Budai Kamarai Adminisztráció szegedi prefektusi hivatalát felszámolták, egyúttal Joseph Cometet kinevezték provizorrá és harmincadossá, úgy, hogy felettese az új aradi inspektor, Matthias Führer lett.⁴⁷

A kamarai szervezet terén újabb módosulás a Rákóczi-szabadságharc idején következett be: 1709 júniusában ugyanis megszüntették a Budai Kamarai Adminisztrációt és hivatalait a Magyar Kamara alá helyezték.

⁴³ MNL OL E 280, 1698. aug., nr. 18.

⁴⁴ MNL OL E 280, 1698. dec., nr. 5. és E 279, 1699. jan., nr. 4.

⁴⁵ A gyulai uradalom későbbi birtokosa, 1729–1742 között Békés megye főispánja.

⁴⁶ Az átvétel az Udvari Kamara 1700. szeptemberi rendelete értelmében zajlott le. MNL OL E 280, 1700. szept., nr. 8., megismétlik: uo. 1700. nov., nr. 7. Megparancsolták továbbá Christian Chilko halmágyi harmincadellenőrnek és Christian Lindtner gyulai provizornak, hogy a náluk lévő, a területre vonatkozó dokumentumokat, urbáriumokat adják át Harruckernnek. MNL OL E 280, 1701. jan., nr. 1. A Budai Kamarai Adminisztráció továbbá értesítette Jakob Karl Skaliczkyt, az általa 1700 augusztusában kinevezett halmágyi harmincadost (kinevezése: MNL OL E 280, 1700. aug., nr. 30.), hogy immár az Aradi Inspekciónak alá tartozik. MNL OL E 279, 1701. márc., nr. 71. Az aradi vár kiépítésének és a kamarai berendezkedésnek az ügyeit lásd ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 412. Konv. 1701. máj., fol. 375–451. (máj. 11.)

⁴⁷ ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 427. Konv. 1703. máj., fol. 400–406., 423–424., 427–432. (máj. 29.) és MNL OL E 280, 1703. máj., nr. 22.

Budán ugyanakkor Christoph Georg Zennege volt főpénztárost inspektori minőségben a Magyar Kamara alárendeltségében tovább alkalmazták. Kamarai téren a török háborúk lezárásának tekinthetjük, hogy az 1715:XVIII. törvénycikk értelmében nemcsak a Szepesi Kamarának a Magyar Kamarától való szoros függését, de a budai, az aradi, és az eszéki felügyelőségeknek a Magyar Kamara alá tartozását is elrendelték.⁴⁸ A magyar országgyűlés is szentesítette tehát a kialakult gyakorlatot, amely már nem tette szükségessé, hogy a hadi célokra fordított jövedelmeket az Udvari Kamara közvetlen felügyelete alatt, központosítva kezeljék. Külön megjegyzendő, hogy a törvény megvalósulása még évekig elhúzódott, hiszen az 1741:XIV., XVIII. és L. törvénycikkek végrehajtása során rendelték el többek között a só- és bányaugynek, illetve a szegedi provizorátusnak a Magyar Kamara alá való betagozását is.

Összefoglalva megállapítható, hogy az 1670-es évekig kétpólusú magyarországi kamarai rendszer az ország visszafoglalásával párhuzamosan fokozatosan további pénzügyigazgatási szervekkel gyarapodott, amelyek legfontosabb feladatai a hadszíntérré vált országban szolgáló hadsereg ellátásának közvetlen biztosítása és a kincstári jogok érvényesítése voltak. Területi illetékességük a hadi helyzet és az aktuális személyi feltételek változása miatt gyakran módosult. Tanulmányomban éppen ezért arra koncentráltam, hogy egy-egy vidék hovatartozását a Rákóczi-szabadságharc előestéjén tisztázzam, elősegítve így akár a fennmaradt levéltári fondokban történő kutatást is. Az új kamarai adminisztrációkat egyre szorosabb függésben, gyakran szinte „kézi vezérléssel” működtették Bécsből, felettes hatóságuk ugyanis közvetlenül az Udvari Kamara volt. Minél erősebb volt az adott szerv esetében ez a függő viszony, a bevételek annál nagyobb hányadát fordították közvetlenül katonai kiadásokra. A kamarai alkalmazottaknak nemcsak a mindennapi nehézségekkel kellett megbirkózniuk, de meg kellett találniuk az egyensúlyt saját munkájuk, a betelepülő új lakosság, valamint a katonaság háromszögében. A katonaság ugyanis – ami természetesen már a 16–17. századi török háborúk idején is megszokott dolog volt – folyamatosan beavatkozott a kamarai igazgatásba, a várparancsok bizonyos jövedelmekre rátették a kezüket. A 17. század utolsó, háborúval telt évtizedei ugyanakkor a kamarák által végzett hadi gazdálkodás záró periódusát jelentették. A 18. század közepi békésebb viszonyok már nem tették szükségessé, hogy Bécsből közvetlenül irányítsák a magyarországi kamarákat, ezért Mária Terézia uralkodása idején megindulhatott

⁴⁸ NAGY 1971, 26., 113.

a Magyar Kamara illetékességének kiterjesztése az egész országra, illetve kizárólagos felügyelete az ország kamarai jövedelmei felett.

A Magyarországon illetékes kamarák vezetői a 17. század végén

UDVARI KAMARA⁴⁹

1680. ápr.–1683. márc.	Christoph Abele
1683. márc.–1692. okt.	Andreas Wolfgang Orsini Rosenberg
1692. nov.–1694. márc.	Kollonich Lipót
1694. márc.–1698. máj.	Christoph Seyfridt Breuner
1698. aug.–1700. dec.	Gundaker Thomas Starhemberg (alelnökként)
1700. dec.–1703. jún.	Gottfried Friedrich Sallaburg
1703. júl.–1715. ápr.	Gundaker Thomas Starhemberg

MAGYAR KAMARA⁵⁰

1671–1684	Kollonich Lipót
1684. máj.–1704. márc.	Erdődy Kristóf

SZEPESI KAMARA⁵¹

1675–1682	Bernhard Franz Walsegg-Wegele
1684. nov.–1698	Michael Fischer
1698. dec.–1703	Ludwig Albert Thavonat

BUDAI KAMARAI ADMINISZTRÁCIÓ⁵²

1686. nov.–1691. jan.	Johann Stephan Werlein
1691. jan.–1691. márc.	Georg Prunner (erdőmester, ideiglenesen)
1691. ápr.–1693. dec.	Ferdinand Helfreich Plass von Mühlleiten
1694. jan.–márc.	Georg Prunner, Christoph Zenneg, Martin Hiltl (mint tanácsosok, ideiglenesen)
1694. márc.–1709. jún.	Johann Ignaz Kurz

⁴⁹ IVÁNYI 1991, 407.

⁵⁰ IVÁNYI 1991, 403.

⁵¹ FALLENBÜCHL 1967, 219.

⁵² OROSS 2008, 106–107.

 CSÁKTORNYAI KAMARAI ADMINISZTRÁCIÓ (muraközi javak)⁵³

1670–1673	Prasinszky Péter
1673–1679	Pavesics Gergely
1679–1685	Szombathy Ferenc
1686–1694. jan.	Nagy György László
1694–1695	Kéry Balázs

SZLAVÓN KAMARAI INSPEKCIÓ⁵⁴

1695–1700	Martin Zembliak (Zsemlyak)
1700–1705	Max Gerold von Ley

ALSÓ-MAGYARORSZÁGI KAMARAGRÓF⁵⁵

1663–1672	Andreas Johann Joanelli
1675	Johann Georg Schultz (adminisztrátor)
1678–1693	Johann Andreas Viechter von Grueb
1693–1719	Ludwig Albert Thavonat
1700–1709	Benedikt Theobald Mayeren (adminisztrátor)

⁵³ Uo. 107–108.

⁵⁴ ÖStA, HKA, HFU, rote Nr. 368. Konv. 1695. márc., fol. 355–379. (márc. 2.) és uo. rote Nr. 415. Konv. 1701. okt., fol. 150–274. (okt. 5.)

⁵⁵ FALLENBÜCHL 2002.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

MNL OL	
E 156	Magyar Kamara Archívuma, Urbaria et Conscriptioes
E 279	Budai Kamarai Adminisztráció, Expeditionen
E 280	Budai Kamarai Adminisztráció, Hofbefehle
ÖStA, HKA	
HFU	
HZAB	Hofzhamttsbücher

Szakirodalom

BAK 1997a	
BÁNRÉVY 1936	BÁNRÉVY György: Az első hivatalos intézkedések a visszafoglalt Budán 1686-ban. <i>Tanulmányok Budapest Múltjából</i> 5(1936), 242–270.
EMBER 1946	EMBER Győző: Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig. Budapest, 1946 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III-1.).
EMBER 1983	EMBER Győző: Magyarország közigazgatása, 1711–1765. <i>Levéltári Közlemények</i> 54(1983), 3–100.
FALLENBÜCHL 1967	FALLENBÜCHL Zoltán: A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században. <i>Levéltári Közlemények</i> 38(1967), 193–236.
FALLENBÜCHL 2002	<i>Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár.</i> Összeáll. FALLENBÜCHL Zoltán. Budapest, 2002 (Nemzeti Téka).
IVÁNYI 1991	IVÁNYI Emma: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége 1681–1713. Budapest, 1991 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III-10.).
KALMÁR–VARGA 2010	<i>Einrichtungswerk des Königreich Ungarn (1688–1690).</i> Hrsg. von János KALMÁR, János VARGA J. Stuttgart, 2010 (Forschungen zur Geschichte und Kultur des Östlichen Mitteleuropa 39.).

- F. KISS 1995 F. Kiss Erzsébet: A Csáktornyai (Kanizsai) Kamarai Adminisztráció vázlatos története 1673–1773. *Levéltári Közlemények* 59(1988), 291–304.
- MAYER 1915 Theodor Mayer: Das Verhältnis der Hofkammer zur ungarischen Kammer bis zur Regierung Maria Theresias. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 9(1915) *Ergänzungsband*, 178–263.
- MAYER 1980 Theodor Mayer: *Verwaltungsreform in Ungarn nach der Türkenzeit*. 2. Auflage. Hrsg. von Josef Falkenstein, Heinz Stöob. Bearb. Adalbert Tóth. Sigmaringen, 1980.
- NAGY 1971 Nagy István: *A Magyar Kamara 1686–1848*. Budapest, 1971 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III-3.).
- NAGY–F. KISS 1995 Nagy István – F. Kiss Erzsébet: *A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek*. Budapest, 1995 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I-9.).
- NOVÁK 2004 Novák Veronika: *A szlovákiai levéltárak magyar provenienciájú fondjai és állagai 1918-ig és 1938–1945 között*. 1. köt. Budapest, 2004 (A Kárpát-medence levéltári forrásai I. Fond- és állagjegyzékek 1.).
- OROSS 2008 Oross András: A Szepesi Kamara, a Habsburg-pénzügyigazgatás és katonai kiadások a XVII. század második felében. *Fons* 15(2008), 97–170.
- H. PÁLFY 1937 H. Pálffy Ilona: A kamarai igazgatás bevezetése a töröktől visszafoglalt területeken. In: *Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik fordulójának ünnepére*. 1937. május 27. Budapest, 1937, 474–487.
- PICKL 1992 Othmar Pickl: Der Beitrag der Steiermark zu den Siegen im Türkenkrieg 1684 bis 1688. Zur Logistik der Operationen an Drau und Save. In: *800 Jahre Steiermark und Österreich 1192–1992. Der Beitrag der Steiermark zu Österreichs Größe*. Hrsg. von Othmar Pickl. Graz, 1992 (Forschun-

- gen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark XXXV), 295–342.
- SZÚCS 1991 Szűcs Jenő: *A Szepesi Kamarai Levéltár 1567–1813*. Szerk. VARGA János. Budapest, 1990 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I-7).
- TAFFERNER Anton TAFFERNER: *Quellen zur Donauschwäbischen Geschichte*. I–V. Bd. München, 1974–1995.

Die für Ungarn zuständigen Kammern an der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert

Es muss immer wieder betont werden, dass nicht nur eine Kammer bzw. nicht nur eine Behörde für die Finanzverwaltung zur Wende des 17. und 18. Jahrhunderts in den Ländern der Stephanskronen zuständig war. Neben der Ungarischen Kammer in Pressburg (Pozsony, heute: Bratislava) gab es die Zipser (oder Oberungarische) Kammer in Kaschau (Košice/Kassa) und außerdem eine Kameraladministration in Ofen (Buda), die in den zurückeroberten Gebieten wirkte. Im Gebiet der Drau und der Save begann sich schon am Ende des 17. Jahrhunderts die Slawonische Kameraladministration zu entwickeln mit Sitz in Esseg (Osijek/Eszék). Außerdem wirkte die so genannte Tschakaturner (Čakovec/Csáktornya) Kameraladministration mit wechselndem territorialem Zuständigkeitsbereich zwischen 1670 und 1695 an den südwestlichen Grenzen des Königreichs Ungarn. Hinzu kam außerdem die Wiener Hofkammer, die die Aufgaben der 1635 aufgelösten Niederösterreichischen Kammer übernommen hatte. Zu diesen gehörte die Aufsicht über das von der Kremnitzer (Kremnica/Körmöcbánya) Kammer verwaltete niederungarischen Münz- und Bergwesens sowie über die Neusohler (Baňská Bystrica/Besztercebánya) Kupferadministration. Die doppelte Bedeutung der Wiener Hofkammer lag darin, dass sie einerseits eine der sechs in Ungarn zuständigen Kammern war, andererseits aber auch das leitende Finanzverwaltungsorgan der ganzen Habsburgermonarchie darstellte, das auch die Aufsicht über die anderen Landeskammern ausübte. In der folgenden Mitteilung wird die territoriale Kompetenz der erwähnten Kammern zusammengefasst.